

Hans Jensen Bjerregaard

holberg.nu

50/2012

Redaktion: Bjørn Andersen

Version 1.1 - 15.09.2012¹

Jacob Rieter & Johannes Senn: *Tvende Sjællandske Bønder nærvejs Kiøbenhavn og Kiøgekanten i deres almindelige Dragt*²

Indhold

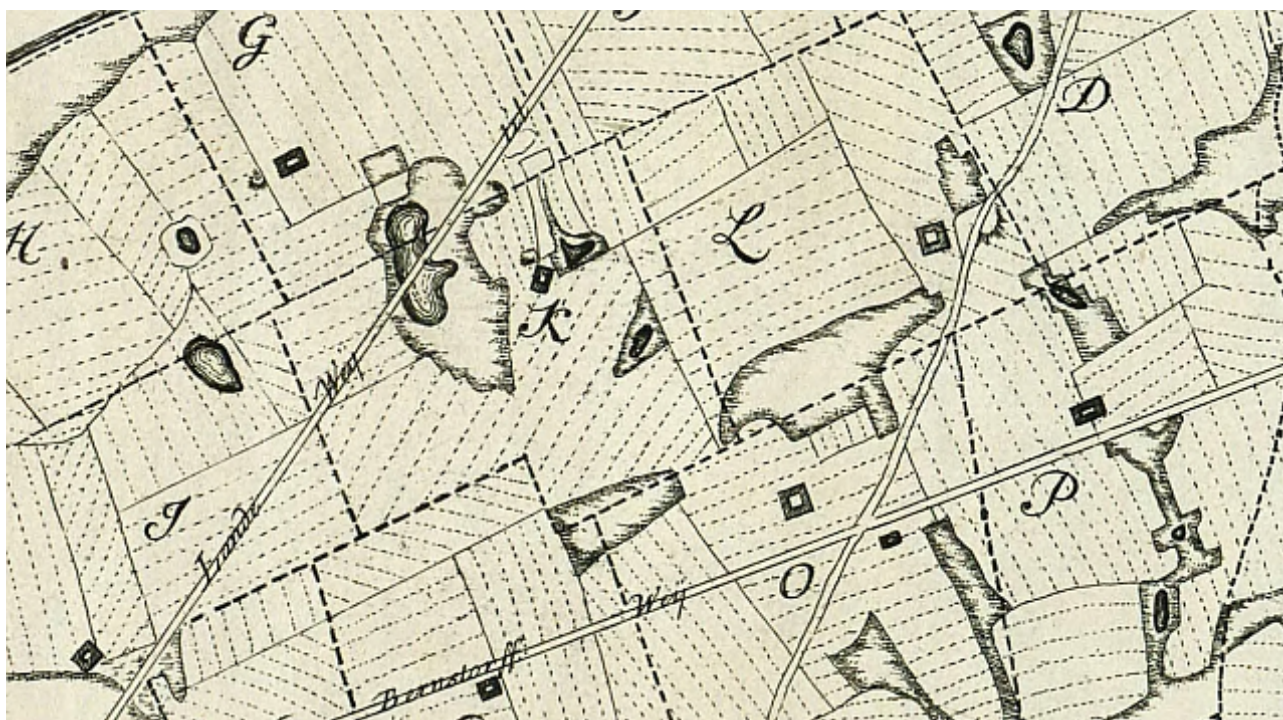
1 Intro.....	4
1.1 Hans Jensen og hans brev.....	4
1.2 Fælledskab og fællesskab er det samme, sådan da.....	4
1.3 Stavning og tegnsætning.....	5
1.4 Den lærde bonde med begge ben på jorden.....	5
1.5 Gødningen er et af de vigtigste drivhjul.....	5
1.6 Bjerregaard's muldvarp: Kromanden.....	5
1.7 Skriftet kom i 1771.....	5
2 Brev fra Hans Jensen.....	6
3 Kiere Venner!.....	6
4 Dansk Biografisk Lexicon om Hans Jensen Bjerregaard.....	15
5 Henvisninger og noter.....	16

1 Intro

1.1 Hans Jensen og hans brev

Stødte forleden - efter mange år - igen på Hans Jensen³, nu også på hans *Brev* fra 1771. Anledningen var dels at jeg havde læst korrektur på udgaven af Povel Juel's Bondebog fra 1722, dels 'opdagelsen' af Cornelius Lorentsen's sten på Gentoft Kirke og af hans Testamente der i sin tid var blevet trykt i tidsskriftet *Minerva*. Mht Povel Juel, se: <http://holberg.nu/i-denne-jueltid.htm>. Mht Cornelius Lorentsen, se: <http://holberg.nu/ePub/49-Gentoft-bondens-testamente.pdf>

Hans Jensen var den første bonde i Danmark der ville 'sprænge' fællesskabet og være selvstændig og som det også lykkedes for at blive selvejerbonde, han var en mønsterbryder *par excellence*. Se beskrivelsen af ham i *Dansk Biografisk Lexicon* nedenfor.

Kortudsnit over Gentoft By's gårde⁴

Hans Jensen overtog Bjerregaard's marker i Gentoft, tæt på hvor Cornelius Lorentsen noget senere med bævende hjerte overtog Stengård's [*Bjerregaard*, 57 Tønder Land; udskiftet og udflyttet i 1765⁵: K. *Stengård*, 58 Tønder Land; udskiftet i 1765, men udflyttet 6 år senere, dvs i 1771: L⁶].

Hans Jensen's *Brev* er på én gang lige til sagen, prunkløst og selvbevidst - og budskabet er klart: *Nedlæg landsbyfællesskabet og lad bønderne overgå til selveje - det vil være til fordel for alle. Den traditionelle måde at drive landbrug er uhensigtsmæssig, man bruger ressourcerne forkert, man arbejder ofte omsonst, man er nødsaget til at måle i det uendelige - og man kan nemt havne i kiv og splid* (se fx s. [15]).

1.2 Fælledskab og fællesskab er det samme, sådan da

Hans Jensen skrev ikke det nyere ord *fællesskab*, men det dengang brugte *fælledskab*, men mente *omtrent* det samme⁷.

Ordene kan i almindelighed forstås umiddelbart, langt de fleste af dem - dog er der nogle gamle angivelser af mål, vægt og mønt der må slås op. Enkelte ord må forklares fordi de ikke bruges længere. Men der er osse et par ord der nuomstunder har fået en lidt anden betydning - fx ordet

'sikkert', som dengang ikke havde dét betvivlende anstrøg der er over det i dag - hvor det ofte betyder *måske*, eller *måske*? *Sikkert* skulle dengang tages bogstaveligt.

1.3 Stavning og tegnsætning

Har man haft med Holberg at gøre véd man muligvis at det ikke kun var ham selv, men i høj grad hans medhjælpere - de der tog mod hans diktat, de der skrev hans manuskripter rent og de trykkersvende der *satte* det alt sammen - der havde ansvaret for hans stavning og tegnsætning.

Hvordan det forholdt sig i Hans Jensen's tilfælde ved jeg ikke. Måske har han - ud fra en omfattende læselyst og virketrang - været habil både hvad indholdet angik og mht den skriftlige form. Hans skolegang havde været begrænset til dét som Rytterskolen kunne give ham, men det holdt ham ikke tilbage; der var ikke kun ordentligt og rent i hans hjem, han ejede (ifølge Jens Schielderup Sneedorff) både bøger og kort⁸.

1.4 Den lærde bonde med begge ben på jorden

Hans Jensen fremstår som én der i mere end én forstand havde begge ben på jorden og som én der nok var belæst, men som lagde meget stor vægt på dét man kunne *erfare sig til i det praktiske liv*. Og ikke kun hér i landet, osse i Tyskland hvortil han havde sendt sin søn for at denne kunne lære noget ved at *arbejde* sig frem i et halvt eller helt år.

Måske Hans Jensen osse har mestret en robust form for ironi, men det er ikke til at vide fra hans skrift. Man fornemmer dog et element af humor, der ligger tæt på overfladen - se fx det lille 'billede' af bondedrengen der må jage afsted for at indfange bortløbent kvæg.

1.5 Gødningen er et af de vigtigste drivhjul

Bemærk osse beskrivelsen af hvordan man pløjede og harvede - eller netop *ikke* fik gjort det - i fællesskabets tid. Og så minder han om *hvor* vigtigt det er at få gødet jorden: *Gødskningen er et af de største Drive-Hjul i Land-Væsenet* skrev han, som sandt er.

Povel Juel var overordentlig kyndig hvad mange praktiske ting angik. Han kendte forskel på kornsorter, han vidste om forskellige slags møg eller gødning - vidste *noget* mere om det end en vis samtidig professor og komedieforfatter - og så vidste han om muldvarper og hvordan man kunne fange dem.

1.6 Bjerregaard's muldvarp: Kromanden

Men at muldvarper osse var et problem på markerne i Gentofte - 50 år senere - fremgår af et par steder i Hans Jensen's lille skrift.

Var der noget Hans Jensen ikke brød sig om - og som han på det nærmeste beskrev som en følge af landsbyfællesskabet - var det drikfældighed og dét at traditionen bød at man jævnligt vendte bunden i vejret på 'bødekassen' ... til fordel for hvem? ... *Kroe-mændene*⁹

Jeppe påstod at 'man' havde glemt *hvorfor* han drak. Dén var næppe gået med Hans Jensen. Hans Jensen ville enten have skammet Jeppe ud eller vendt ham ryggen. Måske havde han mindet Jeppe om man (ofte) havde sig selv at takke hvis man ikke kunne passe sit arbejde, fordi helbredet var gået fløjten. Dét tema antydes allerede i begyndelsen af skriftet, se s. [5] nedenfor: 7.

1.7 Skriftet kom i 1771

Skriftet udkom i 1771 hvor Struensee sad i magtens centrum - og netop havde skilt sig af med den ældre Bernstorff. Kort efter, i '72, blev Struensee styrtet, dømt og henrettet. Så fulgte Juliane Marie og Høegh-Guldberg - men det var først i 1784, adskillige år efter, at Kronprinsen kunne sætte sig i spidsen for det næste kup ... dét som ikke mindst førte til Stavnsbåndets afskaffelse og til de store landboreformer.

2 Brev fra Hans Jensen

Brev
fra
Hans Jensen
SelvEier Bonde paa det Bernstorffske Gods,
til
Sine Landsmænd,
de øvrige Danske Bønder,
om
de Nye Indretninger
til
Landvæsenets Forbedring
i Danmark

Kiøbenhavn,
Trykt hos Hof-Bogtrykker, Nicolaus Møller¹⁰.
1771.

3 Kiere Venner!

[3] Kiere Venner!

Jeg tager mig den Dristighed at forestille eder mine ringe Tanker, om vores nu værende Fælledskab, og de deraf flydende Tab og Fortrædeligheder; og tillige paa den anden Side de Herligheder, Fordele, Nytter og Fornøielser, det er at have sine Jorder for sig selv, uden Fælledskab. Jeg ville fortænke eder, hvis I ikke indsaa og vidste, hvorledes at vores [4] Allerkiereste Landsens Fader tænker paa os ved alle Leiligheder, med de til os hensigtende Love og Forordninger, som sigter derhen, at enhver Bye¹¹, og enhver Mand skulde og kunde faae sine Jorder for sig selv paa et samlet Sted, og derved befordre vores Lyksalighed, saa vidt at vi kunde og ville dyrke og bruge vores Jorder, og handle frit og utvungen efter Gotbefindende, Villie og Indsigt.

Men hvortil nytter os alle de gode Anstalter, naar vi ikke kiender og indseer dem; det skulle gjøre mig hiertelig ont, om der endnu skulle findes de iblant mine Landsmænd, som ikke indsaae det, eller af Frygt, og gammel Vane, ere saa indtagne, at de ikke troe nogen Forbedring muelig; men dem vil jeg raade og bede, at de jo før, jo bedre tager Tiden og Leiligheden i agt, at de ikke for sildig skal sukke og klage over dem selv, og deres Børn og Efterkommere tillige begræde deres Vrangvillighed og Efterladenhed, endogsaa til deres eget Beste; derfor søger kiere Landmænd¹² at rive eder løs af det skadelige Fælledskab.

[5] Følger vores Allernaadigste **Konges** Villie og Hensigt, hvis Villie og Hensigt ikke kan have anden Grund, end en fornuftig og kierlig Faders for sine Børn, som han anseer for hans fleste, flittigste, og af Kielenskab mindst fordervede Børn; fatter Tillid til ham, og lader os stræbe at blive værdige til den Omhue han har for os, ved det at I søger at forbedre eders Jorder og Omstændigheder, og os selv, og de Børn, og den Slegt, som voxer op iblant os, at vi ikke forderver dem med onde¹³ Exempler, med Trævenhed, Dorskhed og Ulyst til vor Stand: Men derimod med Flittighed, Troskab, Ædruelighed og Nøisomhed ved alle Leiligheder søger at forbedre dem, og forestille dem¹⁴, at hvis vi have Arbeide og Møie ved at dyrke Jorden, da har vi tillige et frisk og sundt Legeme, og ere fri for tusende Fortrædeligheder, tillige med Sinds og Legems Svagheder, som følger de andre Stænder, og de ere plaget af.

Jeg skriver til eder mine Venner og Medborgere, min Hensigt er ikke Egennytte, Fordeel eller Vinding der søges; det jeg skriver er [6] alene en Igentagelse af hvad jeg tilforn har sagt for at overtale, og overtude eder til eders egen Fordeel og Beste, ikke heller havde jeg vovet det at skrive, hvis ikke en veltænkende Patriot¹⁵, som søger vores og Fædrene-Landets Beste, Vel, og Ære, hvis Navn jeg vil fortie, havde overtalt mig til at skrive, hvis Enfoldighed¹⁶ han troede at passe sig til eders Tænke-Maade; Den Tillid jeg har havt, og bør have til ham, haver givet mig Dristighed til at lade dette gaae saa vidt, som jeg her vil fremsætte i Enfoldighed.

Den ringe Indsigt jeg har forhvervet mig ved den Omgang og Tale, jeg har havt med adskillige fremmede og egne Landsmænd, og ved egen Erfaring selv prøvet og indseet at tiene os til Fordeel, vil jeg søge at gjøre saa almindelig som jeg kan; Jeg har endnu ikke ladet det blive derved, men jeg har og ladet min ældste Søn, som er atten Aar gammel, reise ud i Tydskland, for at see om han kunde hente nogen Kundskab for mig og eder, han reiser ikke for at besee de store Stæder, og de der værende Forfængeligheder, som jeg ikke har Formue til,¹⁷ at give ham [7] store Reise-Penge, da Gud har velsignet mig med otte Børn; men jeg har tænkt, at det kunde lade sig gjøre for ham, ligesaavel som for en anden fattig Haandverks-Karl, med en Pose paa Ryggen at gaae fra et Sted til et andet, og tiene for Klæden og Føden, og derved at faa den rette Grund¹⁸, og see hvorledes at de giøder, pløier og behandler deres Jorder, samt hvorledes de føder og feder deres Creaturer, og til deels den indvortes Huusholdnings¹⁹ Beskaffenhed, og er han for nærværende Tid i det Halberstædiske²⁰, hvor han forbliver et halvt eller et heelt Aar, efter eget Gotbefindende. Det paaligger enhver af os at søge efter mueligste Fuldkommenhed, i at prøve og antage hvad der er os fordeelagtig, da vi savner den fornødne og tilstrekkelige Giødning ved det at vores Qvæg er borte²¹, lader os derfor enhver især beflicte os paa at samle og formere den; og tillige, at pløie og dyrke vore Jorder desto bedre, for at hielpe dem i det de savner, derfor søger at faae eders Jorder for sig selv, da der strax kommer et andet Liv, Flittighed, Lyst og Mod til at [8] bruge og benytte eder af den Grund og Jord, I have; Jeg er forsikkert paa, at næst Guds Bistand, ville det være et kraftig Middel imod den grasserende Qvæg-Sygdom²² og andre paa Heste og Faar smitsomme Sygdomme, som er eder vel bekiendt, at naar det treffer paa en Mands Creaturer, gaar den over alt Byens, og fra en Bye af til en anden Landet igiennem; men derimod hvis hver Mand havde sine Jorder og Creature for sig selv, vilde det ikke gaae saa farligt til, lad være at det døde for nogle, ville de dog snart komme til Opreisning igien, ved Naboer, Slegt og Venner, som kunde hielpe hverandre, ja det kunde maaske være et Middel til at den kunde reent ophøre, ja I skulle med Lyst og Glæde see alting frydefuld, og eders Kalve og Lam at dandse og springe omkring eder, og prise Skaberen, og eders Flid; Ja hvorledes ville ikke mangt et nyttigt Træ opvoxe ved eders Flid, som ville tiene eder og eders Creaturer til Nytte og Fornøielse, til Skygge mod Solens Hede om Sommeren, og til Ly og Læ for Regn og Kuld For- og Efter-Aar²³, [9] ja til adskillig Nytte og fornødne Redskaber, og i sin Tid til at brænde, da enhver af eder seer at Skov og Tørve-Moser aftager, saa at vi og Efterkommere kommer til at savne det Fornødne til Redskaber og Ildebrand²⁴.

Kan I vel have de Tanker at troe, at nogen skulle være saa ond, at raade eder til det værste, da det er os, som de sikkert troer, at Landets Vel og Styrke beroer paa. Tænker ikke, at fordi de ikke er vant til at gaae ved Ploven, at de derfor ikke kan see og dømme om os og vores Foretagender, og hvad der kunde tiene os til Gavn og Beste; hvorledes ansaae os en Bernstorff, og adskillige Store, og for Fædrene-Landet veltænkende Mænd, som har fremmet vore Allernaadigste Kongers og Konges Villie, og vores sande Velfærd og Beste? monne de ikke har omgaaets deres Underhavende, som umyndige Børn, der klager for en Fader, der ikke tillader dem deres Villie, ei heller giver dem de Ting, som ikke tiener dem, men søger at bringe deres Sind og Tanker til det,

som sigter til deres Velfærd og Beste. Men spørger [10] dem nu ad, da de er kommet til Indsigt og Forstand, hvad mener I, at de vil svare! Jeg er forsikkert, at de ikke kan negte, eller negter, at de jo vare gienstridige til²⁵ deres eget Beste, som de den Tid ikke indsaæ.

Mon nogen nu vil klage? nej, enhver vil med Mund og Hierte udtrykke sig saaledes: At deres Børn og den sildige Slegt vil velsigne ham, som tænkte saa vel til deres Beste; skulle eller kunde der være de endnu, hvis Sind og Villie ikke er eller vil lade sig overtyde, dem maa man svare, lad dem blive i Jericho til deres Skieg voxer²⁶; men I hvis Sind og Villie er til Forbedring, lader eder ikke skrekke, eller holde tilbage af de Besværligheder, I forestille Jer at ville møde eder, de ere virkelig ikke saa mange og farlige, som der lader til, lad være, at der forefalder nogle de første Aaringer, da oprettes det, lige saa snart ved det, at I have alle Ting samlet og omkring eder; **Jeg vil forestille Eder de Herligheder og Nytter der er ved at have sine Jorder for sig selv, og tillige de Fortrædeligheder I [11] have af Fælledekskabet, som I maaske ikke kiender, ved det I er opfødt og daglig vant til dem, men jeg er forsikkert, naar I eftertænke dem, skal I tilstaae mig, at de Uleiligheder jeg her anfører, er endda ikke uden det halve, som forefalder og møder eder daglig.**

Ja I ville vel indvende, at det kunde være got nok, naar det var saaledes, og dermed giort; men det er ikke saa let en Sag; Somme fik al den gode Jord ved Byen, og andre derimod al den slette, og hvor skulle vi faae fløttet vores Gaarder, og hvor skulle vi gjøre af vores Creaturer, naar vi ingen Fællede havde.

Hvad den gode Jord angaar ved Byen, ifald det var saaledes, at alle Lods-Eiere kunde ikke faae Jorder ved Byen, formedelst Byens Størrelse, og Markernes Vidtløftighed, eller fordi de ikke laae rundt omkring Byen, men ved en Side, og ifald det var nødvendig, at nogle Beboere maatte fløtte deres Gaarder, da kunde der vel gives Leilighed dertil, naar Lyst og Villie var der. Jeg sætter at der var sexten [12] Beboere i en Bye, og de fire skulle have deres Jorder længst ude, som det heder, at den slette Jord er, og det er naturligt, at den er slettere end den ved Byen, ved det at den ved Byen er i Nærheden, og oftere bliver giødet og bedre dyrket, desuden ved det at Creaturene, som idelig gaar til og fra Byen, og holder sig der oppe om Morgen og Aften, som Faar, Sviin og Gies, der ligge inde om Natten, og altsaa ved det at Urin og Skarn idelig tabes der, saa at den, der er ude ved Marke-Skiel, omendskiønt den er af Naturen bedre, kan dog langt fra ikke svare til den anden for nærværende Tid, men ville snart paa nogle Aar komme i Stand, naar en Mand kom ud til den, og i Længden overgaa den anden; men var det end saa, at den i sig selv og af Naturen var slettere, maatte de, som fløttede ud paa disse længst bortliggende Jorder, have og faae desto mere af den, hvilket af kyndige Mænd og Land-Maalere maatte fastsættes, som kunde meget vel udfinde Raad derimod, at ingen Fornærmelse skede, og hvad det var angaaende, at [13] den ikke for det første var saa god og frugtbringende, kunde de Beboere hielpes. Jeg sætter at der var sexten Mand i en Bye, og de fire skulle treffe ved Marke-Skiel, og de blev enige, før Lodkastningen skede, at de Tolv som blev i Byen, og fik de Jorder, som var for den Tid de beste²⁷, skulle give til de Fire som treffede Udjorden, det første Aar hver sex Tønder²⁸, og det andet Aar hver fire Tønder, og det tredie Aar hver to Tønder i de tre første Aar, og var det altsaa sex og tredive Tønder til hver af de Fire²⁹, til de fik sadt deres Jorder noget i Stand, hvad det angik at fløtte Gaarden, kunde de paa samme Maade være dem behielpelige; Hvad det er med Creaturene, da kunde der vel grøftes og lukkes af i en Krog til dem, eller i Mangel heraf kan det meget vel tøires, da man kan sætte to Faar sammen i et Tøir, og det betaler meget got den Umage, og Svinene ligeledes to sammen i et Tøir, da der kunde have mere Fordeel af tre, end nu af sex til otte. Det kommer vel dem noget underligt for, som ikke ere vante dertil, men jeg forsikkrer at det lader sig let gjøre, og [14] et Barn paa otte til ti Aar kan meget gierne styre dem, naar de nogle Dage blev vant til at tøires.

Betragter man Gødsksningen, som er og skulle være et af de største Drive-Hiul i Land-Væsenet, da er dets Gang og Drift meget svagt og mat, og tænkes ikkun lidet paa at sættes i Drift og Gang, ved det nu værende Fælledekskab, da en Mand maa slæbe det fra et Stykke til et andet, og fra en Kraag af Marken til en anden, saa han veed neppe hvor det bliver af, og langt mindre til hvad Nytte det kan være for ham; Thi lader hans Naboer sine Agre ligge til Tøiring, opædes hans Sæd, saa der undertiden ikke er andet vundet end Slæb, Umage og Fortrædelighed, ikke at tale om det der spildes paa Gader og Stræder, og onde Veie, og paa Marken over Rinner³⁰ og Render.

Er det Pløining, hvor fortrædeligt er det ikke at søge en Strimmel hist og en anden her, som ofte er og gives sexten til tive³¹ i hver Mark, og undertiden meget ont³² at komme til dem for Vand og

Morats, ja det treffer ogsaa ofte ind, [15] at der staaer Vand paa den ene Ende, og undertiden paa dem begge, saa Jorden ikke kan bære Creaturene; thi man veed, at Agrene er taget fra Høiden og til Siderne, som har sin store Nytte for Vandfalds skyld i Fælledskabet. Naar saadan Jord bliver pløiet vaad, binder den siden sammen, saa at naar Sæden skal til at spire frem, finder dens spæde Rødder alt for megen Modstand, og kan ikke faae Næring, saa det foraarsager en liden og kort Sæd; man det er ikke mueligt, at det kan udgraves for³³ de mange Lods-Eiere, og den kan desuden ikke bringes til lige Tørhed med det, som falder paa Høiden.

Hvad Tid gaaer der ikke bort med at slæbe omkring med Plov og Creaturer til de mange Stykker, og med at fare og maale, saa der ofte maae maales alle Agrene paa et Skifte, for at udfinde det rette Maal, som dog ofte slaarer feil, saa der pløies fra den Side der skulle legges til, saa det er ikkun halv giort Arbeide, at naar Naboerne kommer og pløier tilbage igien, for aarsages ikkun Kiv og Splid.

[16] Desuden den Ulighed som er i Hartkornet i de fleste Byer, som gaaer fra fire til ti Tønder og derover, som ikke vel passer sig til Fælledskabet, og foraarsager onde Følger; thi de som har lidet Hartkorn, pløier ligesaavel med en Plov som de, der haver dobbelt saa meget, og blive altsaa før færdig til at saae.

Naar der skal saaes, er det ligesaa besværligt at slæbe omkring med Sæd og Creature, saa tilføies og Naboer Skade ved at slæbe og træde paa den nylig opkommende Sæd.

Naar der skal krøges³⁴ eller harves paa tvært, (og det treffer ind at Jorden er vaad) og man skal vende tre til fire Alen ind paa begge Sider, saa er der ikkun lidet af Ageren tilbage, men bliver ganske nedtraadt, saa kan det ikke andet end foraarsage en slet Høst, enten det er Rug eller anden Sæd.

Ikke at forbigaae den anden Skade og Uleilighed, der flyder af det onde Fælledskab³⁵, med at man ikke kan have reen Sæd; thi det treffer ofte ind at det er Blest om Foraaret, naar der skal saaes, saa at der hvor saaes Havre [17] bliver Sæden deels ved Uagtsomhed, deels ved Vinden bragt ind paa Naboens Side-Ager, en til to, vel tre Alen, og fra hans igien, paa den andens, til begges Skade, saa vidt det treffer; thi de ere begge fortrykt og forsaaet, saa vidt det kommer, foruden at Sæden bliver ureen og spilt.

Kommer vi til den forrige omtalte Ulighed i Hartkornet, da flyder det deraf, at de der har ikkun det lidet at bestride, og ikke retter sig efter Naboer, enten de ere færdige eller ikke, ja undertiden hverken tænker paa Tiden eller Veirlig, begynder altsaa nogle Dage, ja en heel Uge undertiden, førend Naboen kan komme med, som har det meget at dyrke, hvorover han er nød til mange Gange og de fleste Tider at stryge det over med Hare-Foden³⁶, for at han nogenledes kan komme med til Høstens Tid.

Hvad Skade er ikke den velsignede Sæd underkastet, og maa lide i den Tid den voxer, og inden den bliver høstet, af Creaturer, som ere Vange-Vante, og tildeels treffer det ind at der kommer Regn, som nedskyller Diger og Gierder, saa at Creaturer kommer ind og foraarsager [18] stor Skade. Ikke at tale om Tøire-Heste, som staaer hist og her omkring paa Oragre³⁷ imellem Sæden, som kommer løse, og gaaer og vader, og slæber Tøirene omkring i Sæden, og foraarsager større Skade dermed, end det de æder. Hvad Sviin angaaer, har de en Slags Rettighed til Vangen; thi det heder, at de saaes ind og høstes ud. Det heder nok at der er Byes Ret og Skiel, med at skrive og pante, men hvem kommer saadan Mulct tilgode? Kroe-Mændene, og ofte foraarsages dobbelt Onde med Liderlighed, Kiv og Strid.

Naar det kommer til Høsten, da begynder de som har det lidet, og altsaa ved det de har saæt først, saasnt at deres Sæd nogenledes er tienlig til at høste, da de andre maae begynde med, enten at deres Sæd er tienlig eller ikke, for at den ikke reent skal opædes af Creaturene; men de faar en Sæd, som ikke er fuldkommen og tienlig til at saae, og foraarsager onde Følger, naar en Mand ikke indseer det, og foruden at han har kuns halv Nytte deraf i Huusholdningen, desuden den Fornærmelse den ene over [19] imod den anden, baade vitterlig og uvitterlig, i at overhugge de Skiel og Rinner der skulle og burde være imellem Agrene.

Hvad Tid gaaer der ikke unyttig bort, med at gaa fra et Stykke til et andet, og ved Snak og Tobak naar de kommer til andre Folk, da man desuden skal bære Øl og Mad, samt Klæder og Redskab, og tillige med at bære Frokost og Middags-Mad ud til Meyere og Bindere; thi det treffer saa sielden

ind, at de kan spise tilsammern, saa at naar en Mand har efterladne Folk, stiel de ham Kost og Løn fra, fordi han ikke kan overse dem alle, eller være mere end paa et Sted.

Hvad Uleilighed er det ikke, og hvor megen Tids-Spilde for en Mand, naar han skal tiende³⁸, med Heste og Vogne, at han skal kiøre omkring til hvert Stykke især, og tage Negen, hvor den falder, som adskillige af vores veltænkende Præster paastaaer, og Bonden er nødt til og maa finde i sig efter Lov og Forordning; men han finder det, og da han i den Tid, han maa holde sin hele Magt i Bevægelse, naar det [20] beste Høstveir treffer ind, maa for alting passe det, enten han faaer hans eget ager ind eller ikke; saa maa og en Mand være betænkt paa, at hugge sin Sæd om altsammen, omendskiønt at der kunde være nogle Stykker imellem, som burde staae, men det kan ikke lade sig giøre for Tælningens skyld; thi han kan ikke komme til at tiende, før det er opbundet altsammen, da der mange Tider kunde være Leilighed at kiøre noget ind imellem den Tid, og at noget kunde staae og blive fuldkommen modent, og altsaa være bierget naar Regn falder ind, da det hele og altsammen ligger, saa det undertiden maa splittes ad for at tørres, og den beste og modneste Kierne bliver paa Marken, ikke at tale om Bælkornet³⁹ af adskillige Slags, som det er fast umueligt at saae paa saadanne Steder.

Til hvad Nytte er vel Engene i saadan Fælledskab, imod det de kunde og burde være, hvorledes bliver de ikke oprodet af Sviin, For- og Efteraar, det heder jo de kunde og skulle ringes efter Lov og Forordning⁴⁰, men hvor er der en Bye i Sielland, at de retter dem derefter, det [21] heder at de ere saa usle, at de kan ikke taale at ringes om Foraaret, som ogsaa er Sandhed. Hvem legger sig efter at fange Muldvarpe? Ja, det gaaer i det ene som i det andet på fælles⁴¹ Regning, og det hedder, det gaaer ikke mig værre end min Naboe: Hvorledes staaer ikke de fleste Enge med Vand og Moes overdekket? som meget let kunde hielpes, ved at hielp Vandet ved en liden Grøft i dets naturlige Løb, men det kan ikke skee, enten fordi Byemændene ikke haver lige Deel deri, eller og der skal graves over nogles Jorder, saa det maae forblive ved det Gamle, som det har altid været, til Vandet er fortæret af Soel og Vind, da den beste Vext og Tid er forbi, saa der bliver ikkun lidet og slet Høe, og besværligt at sanke, ved det at det er gierne fuldt af Tuer, og ujevnt af Creatures Træden og Trampen i saadan blød Bund.

Kommer det til at der bliver givet Evret⁴², hvorledes løber ikke da Creatureerne omkring, og hvad Møie er der ikke undertiden med at opsøge dem, ja halve og hele Dage gaaer bort, og en Dreng kan ride et Bæst til Skamme [22] førend han kan faae samlet de andre, som kan være en eller to Mile borte, og undertiden gaae hen i en Krog, da de ikke gierne har noget vist Sted, ved det de altid er vant at gaae snart i en, snart i en anden Mark, ja paa to til tre Byers Marker omkring.

Hvorledes har det sig med Rug-Sæden? og kommer det endelig dertil, da bliver der ilde og silde pløiet og saaet: ja, det heder, det ikke lade sig giøre for; thi saalænge Svinene har ret Lyst til at gaae i Marken, kan det ikke skee at saae Rugen, endelig naar Vinteren begynder at vise sig, maa der tænkes paa Begyndelsen, da den velsignede Sæd bliver nedvad og nedtraad ved Jordens Forarbeidelse, da den saa silde paa aaret er vaad og tung, ikke at tale om det kostbare Stutterie⁴³, som holdes paa fælles Regning, der gaaer og vader baade tvert og endelangs paa Rug og Engbond, hele Vinteren igiennem, ikke for det de kan faae at æde af Rugen; men fordi at deres Vei kan falde derover til en og anden Ager og Eng, som ligger der imellem, og føler Jorden da deres alvorlige Gang; [23] Det heder nok de koster intet, men de koster alt for meget, ved den store Skade de foraarsager.

Tager man endelig den hele Forfatning i Betragtning, da møder ikke andet end Forvirring og Uorden, hvor man vender Øinene hen, og ikke til den halve Nytte og Fordeel enten af Ager eller Eng, samt fælles Græsning, som skulle kunde og burde være Fordeel for Bonden om Sommeren, men det bliver saa ilde behandlet af Sviin, som før er meldet, samt de øvrige Creature, som bliver jaget ud naar Jorden endnu er vaad, og da saaledes træder og vader, da der endnu hverken kiendes Græs eller Grøde, og der ikke saasart kan opspire noget, førend det er afbidt need i den sorte Jord, ja reent oprykket med Roden, saa der ikke kan blive noget til det usle Creatur, men det gaaer kummerlig den beste Tid af Sommeren, og søger det lidet til Livets Ophold, saa det er ikke at undre paa, at det er uselt, smaat og magert, og seer elendig ud.

Desforuden naar smitsomme Sygdomme kommer paa Qvæg, Heste og Faar, er det gierne [24] en Følge, at den hele Byes Creature bliver befænget, og i det som alt andet, at alle maa lide derunder. Betragter man derimod den Herlighed, Nytte og Fornøielse, det er for en Mand, at have Frihed til at

handle, bruge og forbedre sine Jorder, og Omstændigheder, og saaledes at have fri Hænder til at giøde, pløie og saae, samt at inddele sine Jorder efter sin Villie og Indsigt, hvor forhadet bliver da ikke Fælledskabet?

Skal vi nu først betragte Ager-Pløielandet, da er jeg af den Tanke, og er tillige overbeviist af Erfaring, og nøie Eftertanke, at den hidindtil med Markerne brugte Inddeling i tre Vange ikke er den fordeelagtigste, i de Omstændigheder Bonden er udi for nærværende Tid, da de haver saa liden og ringe Giødning, og dyrker alt for megen Jord; da det er med Jorden som med vores Heste, vil man drive dem idelig ved ringe Foer, bliver de magre og udmattet; men ved villig, eller got Foer kan de udrette dobbelt, og dog være i Stand; thi sætter man, at en Mand paa otte [25] Tønder Hartkorn har fem og en halv Tønde Udsæd efter hver Tønde Hartkorn, er det fire og fyrgetyve Tønder Udsæd, Engbunden uberegnet, og han dyrker de tvende Dele deraf, som er otte og tyve Tønder og fem Skiepper, og den tredie ligger til Hvile. Naar han nu for nærværende Tid, da Qvæget er borte, giøder til to Tønder Land om Aaret, kan man regne at hans Jord ikke faaer Giødning uden hvert et og tyvende Aar, og altsaa maa dyrkes i fiorten Aar, imod at den hviler i syv Aar; saa indseer nok enhver, at hvad Grøde den kan give, maa være ringe, og kan ikke regnes over firefold af alle Slags, det ene bøde paa det andet, er det hundrede og to og tredive Tønder og fire Skiepper. Da er jeg vist forsikkert, at hvis de fire og fyrgetyve Tønder Land, som før er meldet, blev deelt i sex Deelee, som en Mand kunde, naar han havde sine Jorder samlet for sig selv, og han deraf dyrkede de tre, og de andre tre hvilte, saaledes at Jorden skulle hvile i trende Aar, og bære Frugt i tre Aar, saa at han udlagde en [26] Vang hver Aar, og pløiede en op hver Aar, er jeg forsikkert om, at i Steden for at den før gav ikkun firefold, skulle den ved denne Forandring give meget mere. Han skulde, nemlig naar Jorden havde ligget i to Aar, giøde i den Mark, som skal drives op tilkommende Aar, og saa frede den om Foraaret, at der slet intet Creatur kommer derpaa, for at slaa det tilig ved St. Hans Dag, at det da kan pløies saa snart Høet er af, for at udrøde Ukruds Frøet, hvilket skeer ved det at man pløier det først paa langs med tvende Langjern, for at skiere Furen i to smale lige Strimler, og naar det har ligget i tre til fire Uger, og Ukruds Frøet er vel kommet til Vext, da pløier man det anden Gang paa tvers, og saa imod Høst igien, eller og saa snart der er indhøstet, tredie Gang på langs, og harver det paa tvert hver Gang imellem det er pløiet, naar det har ligget i nogle Dage. Vil man pløie det fierde Gang, og siden saa Rug, kan man vist vente sin Umage betalt ved en rig Høst, og tillige en dobbelt Nytte og Fordeel, [27] ved at faae udrøddet Ukrudet, saa at man bringer et Aars Grøde, ved hver Gang det bliver pløiet, og faar Jorden løs og lokrig⁴⁴ tillige, enten man vil saae Vaar-Sæd⁴⁵ eller Rug-Sæd. Og altsaa vil Jorden give syvfold, som udgiør af de to og tive Tønder, hundrede fire og halvtredsindstive Tønder, følgelig bekom Bonden ved denne Forandring to og tive Tønder mere, foruden de sex Tønder, der spartes ved Udsæden. Da han desuden kunde dyrke den bedre, naar han havde sex Tønder mindre at dyrke, og sparte altsaa sex Tønder som han tilforn saaede i Jorden.

Hvad Nytte kunde det ikke indbringe ham med Græsning og Høe til hans Creature? da Jorden ville give dobbelt saa meget Græs, naar den fik Hvile i tre Aar, imod den ellers hviler ikkun i et Aar, og kan altsaa ikke voxe til med Græs, og endnu fire Gange mere, om Bonden ville beflicte sig paa at saae Klever-Frø⁴⁶ i den Mark, som skulle udlægges til Græs. Man kan til den Ende, naar Jorden er nogenledes tilharvet, blande Frøet iblant fiin Jord [28] eller Sand, og saae det jevnt ud, da en Tønde Land kan gierne besaaes med tre til fire Pund, ja, der er vel de der ville indvende, det ville falde noget kostbar at købe til syv Tønder Land fire Pund til hvert, som var otte og tive Pund⁴⁷ til hver Mark, men lad være at man ikke kan overkomme saa meget, saa kan det være nok, at den halve eller tredie Parten blev saaet, til at man selv kunde samle Frø, som ikke er vanskeligt, naar man lader et Stykke staae til det bliver vel moent⁴⁸, hvilket kiendes derpaa, naar dets Stengler og Top er brunt, og let lader sig brække, og Frøet begynder at gulnes, da hugger man det af, og lader det vel tørres, og saa binder det i Knipper, og legger det paa et tørt Loft eller Stenge, og lader det ligge hen imod Juul, da man tærsker det af paa et Lagen, og opsanker det, og kommer det i noget; thi det vil endnu ikke gaae fyldest ret af, men maa hænges ved Varmen, for ret at tørres igiennem, da man let kan gnide det af, og saa blæse eller drifte det urene fra, og giemme siden Frøet paa et tørt [29] Sted, til Tiden er at det skal saaes, og forsikrer jeg, at Kleveret er kraftigt til at foere med, baade som Græs og Høe, hvilket best kan skiønnes paa Malke-Kiøer; thi en Koe skal paa fire og tyve Timer give en Pot Melk mere, end ved andet almindeligt Græs, og tillige af ti til elleve Potter Melk et pund Smør om Sommeren, da man af det almindelige Græs ikke faaer et Pund Smør af ringere end tolv til tretten Potter, og desuden kan have overflødig af Faarene, baade i Fedme og

Melk, da man kan gjøre Ost, som ikke giver den Engelske meget efter. Man kan og lige saa let bestride det med fire til sex Heste, som kan holdes vel, i Steden for at der før holdes ti til tolv, ja somme Steder flere, som bortæder Græsningen fra de øvrige nyttige Creaturer, og de fleste til største Skade, som før er meldet, da man ikke har nødig at frygte, at de skal søge for vidt omkring, naar de først er vandt paa et Sted, og en Mand ville vel ikke holde saa mange usle Sviin som før, da han skulle just have dem paa sit eget, men faae og bedre, [30] med større Fordeel, og han tillod dem ikke heller at gaae uringet, og oprodede hans Eng og Græsning, ja langt mindre at hans Naboes ville besøge ham.

I Henseende til at giøde, da ville det falde langt lettere, og til deels give langt mere Lyst til at formeere det, ved at holde Creaturet paa Stald om Foraaret, til at Græsset fik Vext og Jorden blev tør, og tillige inde om Natten. Ja man kan ikke vide, om det end ikke kunde komme i Brug her, som paa andre Steder, hvor de holder dem inde baade Nat og Dag den meste Tid af Sommeren, og slaauer Græsset af og foere dem inde, hvorved kunde samles megen og gød Giødning, ja der gives adskillige Leiligheder til at samle og formere den, ved Huller at oprense, som kunde tiene til Vand-Steder, og giver overflødig Grøde⁴⁹ i nogle Aar, ligesom det er fedt og got til, som kiendes, naar det klæver ved Fingrene naar det optages, eller og at man tager noget op med en Spade, og lægger det til at tørres, og det seer sort eller graat ud, er det meget got; men derimod den [31] røde, til liden eller ringe Nytte, undtagen paa en stærk Leer-Jord, som den gjør lokrig og løs. Dog er herved at merke, at det maa ligge i det ringeste et halvt Aar inden det bliver nedpløiet; saa og gamle Diger og adskillige Leer-Arter til at blande iblant Giødningen, og kan der udrettes med en til to Vogne saa meget som ellers med tre eller fire, paa en nær eller lige Vei, spildes der noget, kommer det ham selv til gode, og i den Sted at der før giødtes til to Tønder Land, ville der nu vel giødes til tre eller fire Tønder Land om Aaret, paa et samlet Sted, som og det, at have sin Sæd af hvert Slags paa et Sted, meget forbedrer en Mands Omstændigheder.

Er det Pløiningen, da er det meget fordeelagtig at have sin Jord samlet paa et Sted, da man kan pløie engang paa tvers og en anden Gang paa langs, og saaledes tvinge Ukrudet og Græs-Rødderne, og ret gjøre Jorden løs og lokrig, og i det at man har det samlet, udretter man snart dobbelt, da man ellers skulle slæbe fra et Stykke til et andet, saa [32] vindes og den Tid der ellers gaaer bort med at maale.

Man kan og tillige inddele sit Ager-Land paa en fordelagtigere Maade, saaledes at Bonden kan pløie det Tørre eller Høiderne i den Tid at de ere tienlige, og saaledes efterhaanden som det tørres, eller og udlegge saadan een til Eng, som nok betaler sig for en Tid.

Er det ved Saaeningen, da har man det samlet og paa et Sted, og ikke den Tids-Spilde med at slæbe Sæd og Redskab omkring, og man har og den Fordeel, at man kan have reen Sæd, naar man beflitter sig paa at saae ren Sæd, og kan Bonden altid udrette en halv Gang saa meget med lige mange Folk, da han har den samlet, og kan drive paa dem ved alle Leiligheder. Er det at tiende, da er det meget hastigere baade talt og samlet, end naar Bonden skal kiøre omkring i to Marker, og i Henseende til hans eget, at bierge, og kiøre hjem, udretter han meere med to Vogne end ellers med fire; Og tillige hvad kan der ikke spares baade paa Kost og Løn, ved det [33] at hans Folk er sanket, baade til Mad og Arbeide?

Kommer vi til Engene, da formoder jeg, at de ville ikke see saaledes ud, som de see paa de fleste Steder, ja en Mand vilde nok forsøge at forbedre dem ved alle Leiligheder, baade ved at lede Vandet ud, og at holde Fred paa dem for Sviin, som han ikke kunde see at gaae uringet, og ei heller tillod at hans Naboes kom til ham uringet, samt at legge sig efter at fange Mulvarpe, ja og at oppløie en gammel Moesbegroet Eng, som i nogen Tid vilde give en god Grøde, og i dets Sted at udlegge en af sine Ager-Jorder, og hvor meget kunde ikke udrettes imod før, da han har det samlet?

Hvad Rug-Sæden angaar, da vilde den ikke saa slet og ringe medhandles, som den bliver, da der i Fælledskabet neppe bliver pløiet engang, og det ilde. Jeg er derimod forsikkert, at den vilde blive pløiet i det ringeste to Gange, ja vel tre til fire, som før er meldet, og tillige saaet i det seneste otte til fjorten Dage efter Mikkels-Dag, da Sæden kunde slaae Rødder [34] førend Vinteren kom, og komme smukt op, og Ageren tillige fredes for Sviin og Creature For- og Efteraar.

Vil man nu gjøre en Sammenligning paa nu værende Fælledskab, hvor lidet at Bonden haver af sine Jorder, og paa den anden Side betragte de Fordele, han kunde have, naar han havde sine

Jorder paa et samlet Sted, er det meget ulige; Sætter man, som før er meldet, at han dyrker af de fire og fyrgetyve Tønder Land, de otte og tyve Tønder, og faaer fire og en halv Tønde efter hver Tønde, er det hundrede og sex og tyve Tønder.

Naar man fraregner det som han forbruger:

Som til Udsæd igien ...	28. Tønder.
Til Brød ...	16. "
Til Gryn ...	8. "
Til Malt ...	9. "
Til Meel ...	2. "
Til Hestene ...	24. "
[35]	8. Tønder.
Til Sviin at føde og feede ...	
Til Høns og Gies at føde og feede ...	3. "
Skatte-Sæd ...	3. "
Bliver altsaa det han haver at sælge ...	25. Tønder.

Sætter man nu som før er meldet, at han deelte de fire og fyrgetyve Tønder i sex Dele, og dyrkede de tre Tønder, og lod de tre hvile, er jeg forsikkert ved den Inddeelning, og bedre Behandling med Giødning og Pløining, vilde Jorden ganske vist give sexfold, om ikke mere, som vare af de to og tyve Tønder, 132. Tønder, og avler han altsaa af to og tyve Tønder sex Tønder mere, desuden spartes derved til Udsæd sex Tønder.

Nu sætter man at han kunde vist holde:

En Karl mindre, og derved spare ...	16. Rdlr. og 4. Tønd.
To Heste mindre om Aaret at føde ...	8. Tønd.
[36]	
Sætter man, at de to Heste koster ham aarlig, enten han selv optrækker dem eller kiøber dem ...	4. Rdlr.
Sparer paa Vogne og Redskaber aarlig ...	2. Rdlr.
Hans Græsning og Høe enten han vil forbruge det til hans Giødnings Formerelse, eller sælge	12. Rdlr.

det, kan man sikkert sætte
det aarlig til ...

Er altsaa hans Fordele 34. Rdlr.
sikkert aarlig ved denne
Forfatning saa meget i rede
Penge ...

I Sæd fire og tyve Tønder, 40. Rdlr.
regnes hver Tønde en Rdlr.
fire Mark ...

Tilsammen 74. Rdlr.

Mon man ikke let kan udfinde Aarsagen til den dyre Tid heraf, da Bondens Forfatning for den nærværende Tid er saa slet, da hans Qvæg er saa ringe, og derved og hans Giødning, som hans Jorder maa savne, og af Mangel maa sælge det lidet, der spares, af [37] hans Creaturer, som trækkes til Kiøbstæderne, ogsaa hans Foering, som gaar bag efter, ham til desto større Tab, saa man behøver ikke at beskyldte nogen for den utilladelige Udførsel⁵⁰, som adskillige troer er Aarsagen, da enhver naar han eftertænker, at det er lidet han har at sælge og overlade, kan det ikke andet være, end han maa have det vel betalt; thi ellers ville det ikke forslaa til hans Udgifter. Det visse Folk⁵¹ siger, at der er Guds Velsignelse paa Jorden, og dog er og bliver det dyrere det ene Aar efter det andet, da de got Folk dømmes derefter, at de kan see et par Bye Marker eller flere, da det er vanskeligt at dømme deraf, hvorledes det vil give i Skieppen, ja endog for Bonden at dømme paa den Maade, førend han kommer til at bruge den.

Ja de got Folk tænker ikke paa, hvad Land-Manden maa beholde, i Steden for Melk, Smør, Kiød, Ost samt Talg, som han maa savne; Regner man at hver Mand haver otte Hoveder mindre end tilforn, og at der iblant vare tre Malke-Kiør, og at hver [38] Koe gav fire Potter Melk om Dagen, i tre Fierding-Aar, var det om Aaret tolv Tønder og tre Fierdinger; Lad ham forbruge de sex Tønder og de tre Fierdinger fød til Kalve, Ost og i Huusholdning, og Kierne af de sex Tønder; Sætter man af hver Tønde kommer et Lispund⁵² Smør, var det sex Lispund; Sætter man at af de otte Hoveder solgte han to om Aaret, lad være at han fik ikkun sex Rdlr. for Stykket, var det tolv Rdlr.; Og han slagtede et om Aaret, som holdt ti Lispund Kiød, og ti til tolv Pund Tælle.

Regner man af de otte Hoveder, gav hver Giødning til en og en halv Skieppe Land aarlig, var det til en Tønde og fire Skiepper, som nu ligge øde, og saa got som til ingen Nytte; Vil man regne, at den Tønde og fire Skiepper, som er den sikkerste Giødning for en Land-Mand, gav aarlig sexfold, var det:

[39]

Første Aar ...	9. Tønder.
Andet ...	7. Tønd. 4. Skiepper
Tredie ...	6. Tønd.
Fierde ...	4. Tønd. 4. Skpr.
Femte ...	3. Tønd.
Siette ...	1. Tønd. 4 Skpr.
Er	31. Tønder 4. Skiepper ⁵³ .

I Steden for de tolv Tønder og tre Fierdinger Melk, sættes at han maa bruge tretten Tønder Øl,

tager man til hver Tønde Øl to Skiepper, er det tre Tønder og to Skiepper; Jeg regner at han maa føde og fede tre Sviin, i det Sted at de Suul-Vahre er af hans Huusholdning, som Smør, Kiød og Ost, og de tre Sviin at føde og fede aarlig, tager sex Tønder, er det altsaa et Tab aarlig af fyrgetyve Tønder og sex Skiepper, foruden det [40] Kiød og Tælle, som er tabt for ham og det Almindelige⁵⁴, samt rede Penge for ham ved de tolv Rdlr. som før er meldt, og at han maa kiøbe saa meget mere Tran og Humble⁵⁵.

Bierregaarden den 29. Jan. 1771

Hans Jensen.

4 Dansk Biografisk Lexicon om Hans Jensen Bjerregaard

Bjerregaard, Hans Jensen⁵⁶, 1728-81, Bonde. Han er født i Gjentofte, hvor Faderen, Jens Sørensen, var Gaardfæster. 1750 fik han '*Bjerregaard*' i Fæste⁵⁷, og samme Aar ægtede han Ellen Jacobsdatter, Datter af en Gaardfæster i Ordrup. 1761 overdroges Gjentofte Gods til Grev J. H. E. Bernstorff, der som bekjendt var en af de første i Danmark, der paa sit Gods lod Jorderne udskifte af Fællesskabet og Gaardene udflytte, en Velgjerning, Bønderne imidlertid betragtede som en Ulykke og kun yderst modstræbende gik med til. Hans Jensen Bjerregaard derimod indsaa Betydningen heraf, han blev den første Udflytterbonde ikke blot paa Gjentofte, men i Danmark (1766), og hans dygtige Medhjælp skyldtes det fortrinsvis, at det vanskelige Arbejde med Udflytningen blev fortrinlig udført og derved ikke blot gav et glimrende Resultat for de Gjentofte Bønder, men tjente som opmuntrende Exempel for andre Godsejere.

1771 udgav Hans Jensen Bjerregaard en lille Bog, '*Brev fra Hans Jensen, Selvejrbonde paa det Bernstorffske Gods, til sine Landsmænd, de øvrige Bønder, om de nye Indretninger til Landvæsenets Forbedring i Danmark*', i hvilken han særlig udvikler Udskiftnings Fordele.

Da Landhusholdningsselskabet stiftedes 1769, var Hans Jensen Bjerregaard den eneste Bonde, der indmeldte sig, og Selskabet benyttede ham ofte som Kommissær til at bedømme nye Agerdyrkningsredskaber.

Sin Gaard i Gjentofte solgte han 1772 og købte samme Aar Herregaarden Løvegaard i Holbæk Amt, som han ejede til 1778; han boede derpaa et Par Aar i Slagelse og flyttede senere til Kjøbenhavn, hvor han døde 1781.

Oplyst og kundskabsrig, selvstændig og fremadstræbende, som Hans Jensen Bjerregaard var, er han et Særsyn mellem Datidens Bønder; han nød da ogsaa stor Anseelse, Christian VII [Christian 7.] hædrede ham med en Guldmedaille, og flere af Tidens bedste Mænd omgikkes gjerne med '*den lærde Bonde*'.

H. Hertel⁵⁸

Henvisning: Rugaard, Fremrag. danske Bønder S. 24 ff.

5 Henvisninger og noter

L. Gotfredsen: *Gentofte I Fra istid til nutid*, Historisk-topografisk Selskab for Gentofte Kommune, Aug. Olsens Boghandel - Hellerup, 1951.

L. Gotfredsen: *Gentofte II Fra Tuborg til Bellevue*, Historisk-topografisk Selskab for Gentofte Kommune, Aug. Olsens Boghandel - Hellerup, 1952.

L. Gotfredsen: *Gentofte III. Fra Søholm til Ermelunden*, Historisk-topografisk Selskab for Gentofte Kommune, Aug. Olsens Boghandel - Hellerup, 1954.

Thorkild Kjærgaard: *'Den danske Revolution 1500-1800 En økohistorisk tolkning'*, Gyldendal, København 1991. Desuden debatten om Kjærgaard's disputats.

Veterinærskolen 225 år, København 1998, jf: <http://www.e-pages.dk/ku/22/47>

Denne ePub's adresse:

<http://holberg.nu/ePub/50-Hans-Jensen-Bjerregaard.epub>

- 1 Version 1.0 - 15.09.2012.
- 2 Stikket indgik i Jacob Rieter's '*Danske Nationale Klædedragter*' der udkom i 1805. Illustrationen er hér efter et senere genoptryk.
- 3 Hans Jensen omtales - vel for at undgå forvekslinger - ofte som Hans Jensen Bjerregaard; i denne tekst bruger jeg af søgetekniske grunde begge navne.
- 4 Illustrationen er et udsnit af Gentofte-området på Torkel Baden's samtidige kort over godset Bernstorff. Ved fordelingen tilstræbte man at lodderne blev lige store i henseende til dyrkningsmæssig værdi, jo højere værdi, desto færre tønder land og omvendt. Torkel Baden's kort er øverst tv, inden for kortets ramme, dateret 1765 og 1766, men i bunden th, uden for den egentlige kortramme, står at det er stukket i 1774. Kortet kan findes på: <http://images.kb.dk/present?id=dk003207>; browseren skal kunne tackle billedprogrammet DjVu [et plug-in som kan hentes gratis ved en henvisning fra kb.dk-adressen].
- 5 Jf omtalen i L. Gotfredsen: *Gentofte I*, s. 142.
- 6 Jf omtalen i L. Gotfredsen. *Gentofte II*, s. 32.
- 7 1700-tallets *Fælledskab* har udviklet sig til nutidens: *Fællesskab*. Se evt ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Ævred> og <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Fælled> men også <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Fællesskab>. Ordene *fæ*, *fælled*, *fællig* og *fælledskab* synes - i 1700-tallet - at være blevet opfattet som ord der var i 'familie' med hinanden. En digital søgning på '*Fæll*' i *Danske Lov* har bl.a. ført til DL 1-17-1 og DL 6-14-17. I 1-17-1 stod: *Naar nogen beklager sig forurettet være, paa Jord, Eng, Skov, Skifter, Gierder, Vandfald, Bygning, Græsning i Fællet, eller Auret, og alt andet saadant, som ikke kand kiendis paa, før end Syn, eller Besigtelse, skeer, da skal af Dommeren Uvillige Dannemænd opnævnis, som skulle komme paa Aastæderne, og der granske og besigte, hvorledis det haver sig dermed; Hvilket Syn og Besigtelse de skulle til næste Ting derefter fremføre og bekræfte.* I 6-14-15 stod: *End far nogen Mand paa Landet ridendis, eller agendis, eller hand driver sit Fæ for sig til Bye, eller anden Stæds, da maa hand ligge paa Fælledet dermed og bede, hvad heller det er om Nat eller Dag. Paa Stub maa hand og bede.*
- 8 Ifølge biografien i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3' udgave - som kan findes via *Den Store Danske* på: http://www.denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon
- 9 For en god ordens skyld: Det er mig, ikke Hans Jensen Bjerregaard der beskriver kromændene som muldvarper.
- 10 Nicolaus Møller blev beskrevet således i *Dansk Biografisk Lexicon*, 1' udgave, af C. Nyrop: *'Møller, Nicolaus, 1733-1806, Bogtrykker, er født 3. Febr. 1733 og Søn af Bogtrykker i Viborg Andreas Madsen M. og Hedevig f. Fortmann. Efter Faderens tidlige Død ægtede Moderen (1742) Christoph Georg Glasing, Bogtrykker i Kjøbenhavn, hos hvem Sønnen blev oplært, og hvis Bogtrykkeri han først forestod for Moderen, da hun anden Gang var bleven Enke, og efter hendes Død (1758) overtog. Under ham gik Virksomheden stærkt frem. Hans Bogtrykkeri er 1776, med 19 Arbejdere, Kjøbenhavns største og mest ansete. M.s 'Kunstnerduelighed' roses af R. Nyerup, og Joh. Cl. Tode kalder ham 'en Ære for Bogtrykkerkunsten'. 1765 bliver han Hofbogtrykker. Hans Fremgang standsedes imidlertid ved Kjøbenhavns Brand 1795, der fortærede hans Bogtrykkeri. 1797 købte han et andet (F. W. Thieles), og nu er han sammen med sin Søn Ernst Andreas Hartvig M., der for øvrigt blev Hofbogtrykker som Faderen (1789) og desuden Universitetsbogtrykker (1800). Fader og Søn ere imidlertid nu ikke alene Bogtrykkere, men ogsaa Klasselotterikollektører. M. døde 5. Febr. 1806. – 20. Sept. 1758 ægtede han Catharina Wendelia Berling (f. 26. Jan. 1735 d. i Marts 1794), Datter af Bogtrykker Ernst Heinr. B. (II, 130) og Cecilie Cathrine f. Godiche. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. Skand. Bogtr.-Tid. 1874 og 1875.'*

- 11 By, dvs en landsby som Gentofte, Ordrup eller Vangede - som alle lå 'under' godset Bernstorff.
- 12 *derfore søger kiere Landmænd* læses måske bedst som en 'indbyrdes opfordring'?: *Derfor ... lad os, kære landsmænd ...*
- 13 ond(e) omtrent = dårlig(e).
- 14 dvs vise dem.
- 15 Efter ordvalget kunne patrioten have været den 'bondevenlige' Sorø-professor Jens Schielderup Sneedorff [1724-1764] der havde udgivet tidsskriftet *Den patriotiske Tilskuer* fra 1761 til 1763. Men Sneedorff var død allerede i 1764, så måske tænkte Hans Jensen Bjerregaard snarere på ét eller evt flere af de første medlemmer i *Landhusholdningsselskabet* [stiftet i 1769]? Fx Hans Jensen Bjerregaard's 'patron' J.H.E. Bernstorff? Formodningen kan passe med at Hans Jensen Bjerregaard holdt navnet på *patrioten* tilbage - hvilket der ganske vist kunne være mere end én taktisk grund til - endvidere at skriftet udkom midt mens Struensee stod i spidsen for statsapparatet - og ganske kort efter at Struensee (15.9.1770) havde fortrængt Bernstorff fra posten som kongelig minister og fået indsat en anden. - Bernstorff blev nævnt længere nede i teksten, se Bernstorff.
- 16 At Hans Jensen blev kaldt *enfoldig* - og selv omtalte sig på dén måde - var ikke nogen kritik af hans åndsevner, men et udtryk for at han var 'jordbunden' og ikke havde glemt hvor han kom fra. Det fremgår at Hans Jensen var stærkt kritisk over for 'traditionalisme' og snæversyn, men han ville dog næppe tale ned til andre bønder, men tværtimod tage udgangspunkt i at 'man' kunne *komme langt*, hvis man fik afskaffet det også åndeligt begrænsende fællesskab.
- 17 Kommaet forekommer ikke bare at være overflødig, men at være direkte forvirrende.
- 18 = Det rette grundlag, den rette baggrund.
- 19 Ordet *husholdning* dækkede den pågældende gårds samlede økonomi.
- 20 Dvs i Halberstadt i Harzen.
- 21 Måske var kvæget 'for tiden' borte pga kvægsyge?
- 22 Qvæg-Sygdom = dén kvægpest (*rinderpest*) som havde plaget det danske landbrug i mange år og som Holberg - uden held - havde forsøgt at 'forklare'. Pesten blev (i Danmark) først 'klaret' af veterinært sagkyndige som P.C. Abildgaard [1740-1801]; det sidste danske tilfælde blev observeret i 1782. P.C. Abildgaard brugte *stamping out*-metoden som indebar at *alle* dyr i en berørt besætning blev slået ned, se fx *Veterinærskolen 225 år*, København 1998, kapitel 1. Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri har skrevet: '*Kvægpest er i maj 2011 erklæret som totalt udryddet på verdensplan, men blev udryddet i Danmark i 1782 som den første husdyrsygdom, der blev bekæmpet. Sygdommen har været kendt i verden i mere end 2000 år.*', jf http://www.foedevarestyrelsen.dk/Dyr/Dyresundhed_og_dyresygdomme/Dyresygdomme_og_zoonoser/Anmeldepligtige_sygdomme/Kvaegpest/Sider/Forside.aspx
- 23 Denne udgave følger originalen så tæt som muligt. I nogle tilfælde har jeg dog flyttet sideskiftmarkeringen lidt frem eller tilbage aht elektroniske ordsøgninger.
- 24 Her er et tydeligt eksempel på at man i 1771 var opmærksom på at 'man' indtil da havde fældet så meget skov at man manglede træ til byggeri, redskaber og brændsel. Se i øvrigt Thorkild Kjærgaard: '*Den danske Revolution 1500-1800 En økohistorisk tolkning*' og debatten herom.
- 25 dvs = imod deres eget bedste.

- 26 Hans Jensen Bjerregaard henviser til den gammeltestamentlige fortælling om at Israelitterne - efter Moses' død - erobrede Kanaan, inkl den uindtagelige by Jeriko, at de fordelte landet som deres 'arvelod' og at de forhindrede at de forrige tiders by blev genrejst. Se GT's *Josvabog* kapitel 6: *Jeriko var lukket og låst for israelitterne; ingen kunne gå ud eller komme ind. Men Herren sagde til Josva: »Se, jeg giver Jeriko og dens konge i din hånd. Nu skal alle I krigere i seks dage gå rundt om byen én gang om dagen. Syv præster skal bære syv vædderhorn foran arken. Men den syvende dag skal I gå rundt om byen syv gange, og præsterne skal støde i hornene. Når vædderhornets lange tone lyder, og I hører lyden fra hornet, skal hele folket udstøde et kampråb så højt, at byens mur falder sammen, og folket kan gå lige ind.» ... Sidst i kapitlet står: Dengang udtalte Josva denne forbandelse: »Forbandet af Herren være den mand, der går i gang med at genopbygge denne by, Jeriko. Det skal koste ham hans førstefødte søn at lægge grunden og hans yngste søn at sætte porten i.«*
- 27 Det fremgår at der kunne ske ændringer i et jordstykkets værdi i årenes løb.
- 28 Begrebet Tønde brugtes 'tidligere' dels som arealenhed (fx som tønde land), dels som rumenhed (1 tønde = 8 skæpper a 4 fjerdinge, dvs 1 tønde = 32 fjerdinge).
- 29 12 giver over 3 år hver 12 tønder (= 6 + 4 + 2), i alt 144 ... som løbende fordeles på de 4 modtagere, der derfor i alt får hver $144/4 = 36$ tønder.
- 30 Rinner er måske her nærmest = smalle afgrænsende jordstrimler?, se længere nede i teksten [19] (Skjel og Rinner) se evt ODS om *Rind* (sb) / <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=rind> men se desuden *Rende* (sb) / <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=rende> og *rende* (vb) III <http://ordnet.dk/ods/ordbog?select=rinde.3&query=rinde> ... Måske er der en forbindelse mellem det danske *Rinner* og *Rind*- eller *Rinder*- i det engelske *Rinderpest*?
- 31 = tyve.
- 32 ont = besværligt.
- 33 Bogtrykket er svagt. Muligvis står der 'før'? Meningen er at 'man' *ikke* 'vil' foretage en påtrængt jordforbedring så længe man har fællesdrift.
- 34 'krøge' måske = at man trækker en 'krog' på tværs af plovfurerne?, se ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?select=krøge.2&query=krøge>
- 35 Jf ovenfor betyder 'ond' nok nærmest 'dårlig', ikke noget der svarer til 'ond' i 'ondskabsfuld'.
- 36 Dvs ganske let eller overfladisk. Se ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=harefod>, betydning 2.2).
- 37 Or-agre se: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Orager>
- 38 At skulle tiende = at udrede *tiende*, se ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?select=tiende.6&query=tiende>
- 39 Bælkorn - Hans Jensen tænkte nok på bælgkorn eller bælgssæd, se ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?aselect=Bælgssæd&query=Bælgkorn>
- 40 ringe svin, se: ODS <http://ordnet.dk/ods/ordbog?select=ringe.4&query=ringe> - man skulle på et bestemt tidspunkt hvert år sætte en ring i trynen på svinene for at de ikke rodede op i jorden.
- 41 Hér bruges ordet *fælles*.
- 42 *Give Evret* dvs 'opgive' hegnene og lade kvæget græsse frit, evt lade det *bisse*? - se dels ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Ævred.1>, dels Holberg Ordbog

<http://holbergordbog.dk/ordbog?query=Ævret>

43 holde Stutteri = avle heste.

44 lokrig, se ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=lokrig>

45 Vaarsæd, vårsæd = Byg eller Havre, se ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=vaar-sæd> - se evt Danske Lov 3-13-43 hvor der står: *For Vaarsæd skal gjerdis for Voldermisse, og skal stande til St. Mikkels Dag, uden saa er, at alt Kornet kommer før ind. Hvo som Gierde før optager, gielde efter al den Skade, der bliver gjort derover, at hans Gierde er optaget.* Ved St. Mikkels' opgaves ævred.

46 Om dyrkning af kløver se Thorkild Kjærgaard: *'Den danske Revolution 1500-1800 En økohistorisk tolkning'* og debatten herom. Se ODS både om 'klør' og om 'kløver': <http://ordnet.dk/ods/ordbog?select=Kløver&query=kløver> og <http://ordnet.dk/ods/ordbog?select=Kløver.1&query=kløver>

47 I bogen står: *Bund* - hvilket er en trykfejl, jf at *Pund* blev nævnt 8 ord tidligere.

48 dvs modent.

49 dvs grøde eller vækst til overflod.

50 der var - øjensynlig - dekretet eksportforbud?

51 *Det visse Folk*. Måske tænkte Hans Jensen Bjerregaard med dette udtryk 'kun' på præsterne - som han før har omtalt (i forbindelse med tiendeafgiften) - men måske har han osse tænkt på andre?

52 1 Lispund svarede til omkring 16 pund (eller 8 kg) jf ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Lispund>, jf <http://holbergordbog.dk/ordbog?query=Lispund>

53 Jf note ovenfor gik der 8 skæpper på en tønde.

54 Det Almindelige = Almenvellet?, ikke kun Fællesskabet.

55 Se evt ODS: <http://ordnet.dk/ods/ordbog?aselect=Humble.1&query=humble>

56 Omtalen er fra *Dansk Biografisk Lexicon*, 1' udgave. Af søgetekniske grunde er forkortelser som 'B' eller 'H.J.B.' ændret til 'Hans Jensen Bjerregaard'.

57 Måske fik gården først dette navn efter at udskiftningen var besluttet - eller havde fundet sted - i 1766? Gårdens jorder kan ses på Torkel Baden's kort fra 1774.

58 H. Hertel var statsvidenskabelig kandidat, cand.polit., og var ansat som sekretær, senere som kontorchef i det kongelige Landhusholdningsselskab.